

ולאחר שדחינו את כל האפשרויות, חוזרת הגמרא ומיישבת את הלימוד הראשון דלעיל:

אלא, נאמר [שמות כא] בענין אמה עבריה "ויצאה חנם [על ידי סימני נערות], אין כסף". והמילים "אין כסף" הן מיותרות, ללמדך שאין כסף לאדון זה אבל יש כסף לאדון אחר, דהיינו אב.

כלומר, הנערה יוצאת מרשות האדון בלא כסף, אבל מרשות האב הנערה יוצאת על ידי קידושי כסף.⁽⁵¹⁾

אמנם הגמרא לעיל הקשתה על זה: שמה כוונת הכתוב שיש קנין כסף כשהכתוב יוצאת מרשות האב, אבל הכסף שייך לבת עצמה!

ועל זה הגמרא מתרצת כאן:

מסתברא שכוונת הכתוב היא לומר שהכסף שייך לאביה —

דכי קא ממעט, שכאשר הכתוב ממעט את יציאת הנערה באירוסין, ושינה אותה מדין יציאת הנערה מרשות האדון באמה עבריה [שהאמה יוצאת מרשות האדון בלא כסף, ואילו הבת יוצאת מרשות האב בכסף] —

יציאה דכוותה קא ממעט! α-ד

יציאת הנערה באירוסין שהכתוב מיעטה, הינה באופן הדומה ליציאת האמה מרשות האדון, כדלהלן:

ביציאת האמה מרשות האדון, הכתוב בא להשמיענו שהיא יוצאת חנם, ואין צורך לתת כסף לאדון שהיא יוצאת מרשותו, כדי לפצותו על יציאתה.

וכיוצא בזה יציאת אירוסין, שהכתוב מיעט אותה מכלל יציאת האמה ומשמע מהכתוב שהנערה כן יוצאת מרשות אביה בקידושי כסף, כוונת הכתוב היא לומר: שהאב מקבל כסף כשהכתוב יוצאת מרשותו.

בביאה, אבל אינו מפסיד את עצם כסף הקידושין, שהרי זה שייך לבת לפי שאלת הגמרא כאן].

ויש לדייק כן אף מרש"י בסוגייתנו כפי שבארנו לעיל בהערה הקודמת. [ע"ש].
[ועיין עוד רמב"ן סוף ד"ה ויש שפירש, ותוספות בכתובות והשטמ"ק בשם תלמיד הרשב"א. ואף לדבריהם מתיישב פירוש רש"י].
ותוספות והראשונים [כאן ובכתובות] מביאים פירושים אחרים שלא כדברי רש"י. ע"ש.

51. הפסוק מדבר בנערה [ולא בקטנה], שנאמר "ויצאה [האמה] חנם אין כסף". והיינו שהאמה יוצאת משהביאה סימני נערות בלא כסף [כפי שהגמרא מבארת להלן].

בבושת והפגם מפני שיכול "לקדשה"?!
וכן הקשו תוספות ישנים כתובות [מ ב על גליון תוד"ה דא], וכעין זה הקשו תוספות והראשונים כאן ובמסכת כתובות [מ ב, מו ב].
ובשטמ"ק כתובות מ ב הביא את לשון רש"י שם [שכתב בזו הלשון: אלא מסתברא דבושת ופגם דאב הוא, שהרי בידו לביישה בבושת בעילה ולפגמה בפגם בעילה, דאי בעי מסר לה "לקדשה בביאה" למנוול ומוכה שחין... וכיון שבידו ליטול ממון וכו'].
ופירש, שלדעת רש"י, הגמרא ידעה שהאב יכול לקדש את בתו בביאה [ובכסף], אלא שלא ידענו שהכסף שייך לאב. ומכל מקום, ביד האב לביישה על ידי שימסרנה למנוול [והאב מפסיד את הממון שהבעל היה נותן לו כדי לקדשה

ומקשינן על זה: וכי יציאת הבת באירוסין דומה ליציאת האמה?!

והא לא דמיא האי יציאה — להאי יציאה!

הרי אין דומה יציאת האמה ליציאת האשה, כי —

התם, שם, בענין אמה עבריה, נפקא לה, הרי היא יוצאת בהבאת סימני נערות מרשות האדון לגמרי.

ואילו **הכא, ביציאת אירוסין, אכתי עדיין מיחסרא, מחוסרת היא מסירה לחופה.** וכל עוד לא נמסרה הבת לבעל לחופה, אין הבת יוצאת מרשות האב לגמרי באירוסין.

שנינו במשנה במסכת כתובות: האב זכאי בבתו במעשה ידיה, במציאתה, ובהפרת נדריה.⁽⁵²⁾

זכויותיו של האב הם כל זמן שהיא קטנה או נערה, שאז היא ברשותו, כל עוד אינה נישאת.

ואילו בשעת הנישואין [החופה], הבת יוצאת מרשות אביה לגמרי, ומעתה מעשה ידיה ומציאתה אינם שלו אלא של בעלה.

וכמו כן, משנישאת הבת, אין האב יכול להפר נדריה כלל, אלא הבעל לבדו מיפר את נדריה.⁽⁵³⁾

אך הקידושין בפני עצמן, אינם מוציאים את הבת מרשות אביה לגמרי, שהרי עדיין מעשה ידיה ומציאתה הם שלו, וכן מפר האב את נדריה בשותפות הארוס.

ולפיכך, אין יציאת האמה מרשות האדון, דומה ליציאת הבת מרשות האב בקידושין. שהרי האמה יוצאת [על ידי סימני נערות] מרשות האדון לגמרי בלא כסף, ואילו יציאת הבת בקידושין אינה יציאה לגמרי מרשות אביה, כי עדיין חסרה מסירתה לחופה. ורק בשעת החופה, הבת יוצאת לגמרי מרשות אביה, ומעשה ידיה ומציאתה אינם שלו.

ואם כן, קשה על מה שתירצנו לעיל שהכתוב ממעט את יציאת אירוסין באופן הדומה ליציאת האמה. שהרי אין היציאות הללו דומות זו לזו!

ומתרצינן: **בהפרת נדרים, מיהא, נפקא ליה מרשותיה!**

דהיינו, על כל פנים, לענין הפרת נדרים, הבת יוצאת לגמרי מרשות האב על ידי קידושין. כדלהלן:

דתנן [נדריים סו א]: נערה המאורסה — אביה ובעלה מפירין יחד את נדריה, ואין אחד מהם יכול להפר את נדריה לבדו.

53. משנה כתובות מח א: "לעולם היא [הבת] ברשות האב, עד שתכנס לרשות הבעל לנישואין" [כלומר, שתכנס לחופה לשם נישואין שתהא מסורה לרשות הבעל. רש"י שם].

ומשמע, ש"הנערה" יוצאת מרשות האדון שלא בכסף, אבל מרשות האב היא יוצאת בכסף. על פי תוספות ד א ד"ה יציאה [ושלא כדברי ר"ח ע"ש].

52. משנה כתובות מו ב.

נמצא, שעל ידי האירוסין, הבת יצאה מרשות האב לגמרי. שמכאן ואילך אין בכוחו להפר את נדריה לבדו.⁽⁵⁴⁾

לסיכום: מסקנת הגמרא היא, שלמדים מהפסוק האמור באמה העבריה "ויצאה חנם אין כסף", שהאשה מתקדשת בכסף, ושהכסף שייך לאביה [אם מתקדשת לפני בגרותה].

ותמהינן: וכי האי "ויצאה חנם" — להכי הוא דאתא?!⁽⁵⁵⁾

וכי הכתוב "ויצאה חנם אין כסף" בא ללמדנו דבר זה שהאשה מתקדשת בכסף, ושהכסף בנערה שייך לאביה?!

והרי הא מבעי ליה לכדתניא, הרי יש צורך בפסוק זה ללמדנו דרשה אחרת, המבוארת בברייתא —

בענין אמה העבריה נאמרו שלשה דרכים שבהם היא יוצאת מרשות האדון, ומכאן ואילך אינו יכול לנהוג בה כשפחה:

א. על ידי שהאדון לוקח אותה לו לאשה. [וזו מצות יעוד]⁽⁵⁵⁾.

ב. על ידי שהאדון נותן אותה לבנו לאשה [מצות יעוד לבנו].

ג. על ידי פדיון כסף, שהאדון מגרע מהכסף ששילם עבורה את ערך הזמן שהיא עבדה אצלו, והאב נותן לו את יתרת הדמים [שמות כא ח ט].

ונאמר [שם פסוק יא]: "ואם שלש אלה לא יעשה לה, ויצאה חנם אין כסף". ולא התבאר בפסוק מתי היא תצא חנם אין כסף.

דתניא, כך שנינו בברייתא:

יש יציאה במקצת לענין הפרת נדרים [ועיין אילת השחר].

55. כיצד היא מצות יעוד? אומר לה בפני שנים "הרי את מיועדת לי", או "הרי את מקודשת לי", או "הרי את מאורסת לי".

ויכול ליעדה אפילו בסוף שש השנים, ואפילו סמוך לשקיעת החמה, על אף שבשקיעת החמה היא עתידה להשתחרר. ונוהג בה מכאן ואילך מנהג אישות, ואינו נוהג בה מנהג שפחות.

רבי יוסי ברבי יהודה אומר: אם יש שהות ביום כדי לעשות עמו שוה פרוטה — מקודשת. ואם לאו — אינה מקודשת [ברייתא להלן יט ב].

וביאור מחלוקתם: לדעת חכמים, המעות הראשונות שהאדון נתן לאב, ניתנו לו לשם קידושי בתו. ולפיכך אין צריך שתהא שהות

54. קשה: הרי אין האשה יוצאת לגמרי מרשות האב בקידושיה, שהרי עדיין אין הבעל יכול להפר את נדריה אלא בשותפות האב.

והריטב"א כתב בהסבר הגמרא בזה הלשון: והא לא דמיא האי יציאה להאי יציאה. כלומר, היכי ממעטינן מיציאה זו יציאה דקידושין, דהא בקידושין "ליכא יציאה כלל", שהרי עדיין היא ברשות אביה עד שתכנס לחופה. ופרקינן, דהתם נמי איכא יציאה, כיון דלענין נדרים מיהת נפקא ליה מרשותיה, וכיון דאיכא שם יציאה, אף על גב דלא דמי לגמרי ליציאה זו שיוצאה מרשות אדון לגמרי, ולא נשתייר לו בה זכות, שפיר איכא למדרש "אבל יש כסף ביציאה אחרת לאדון אחר". עד כאן לשונו.

ונראה, שכוונתו לומר, שהגמרא שאלה: הרי אין הבת יוצאת מרשות האב בקידושין כלל, ואפילו במקצת. והגמרא מתרצת: לכל הפחות

"ויצאה חנם" מסתבר לומר שאילו ימי הבגרות, (56) בזמן שהיא חדלה מלהקרא "נערה", ומכאן ואילך הרי היא בכלל "בוגרת", שאז האמה יוצאת מרשות האדון. (57)

והוסיף הכתוב ואמר "אין כסף", ללמד על יציאה בזמן אחר. ואלו ימי נערות, (58) בזמן שהביאה סימני נערות, וחדלה מלהקרא "קטנה". והרי היא "נערה".

ולהלן הגמרא תבאר איך יתכן שהאמה תצא בבגרות, והרי היא יוצאת כבר בנערות].

ומעתה קשה על רב יהודה אמר רב שדרש מיתור המילים "אין כסף" ללמד – אין כסף לאדון זה אבל יש כסף לאדון אחר, דהיינו אב.

אמר תירץ רבינא: אמנם המילים "אין כסף" אינן מיותרות, שהרי הן באו ללמד שהאמה יוצאת בימי נערות, אבל עדיין יש לשאול על הפסוק: אם הכתוב בא ללמדנו רק שהאמה יוצאת בנערות, אם כן לימא קרא, יאמר הכתוב "אין כסף" ["אין" חסר י']!

מאי "אין כסף"? למה נאמר "אין כסף" בכתוב מלא [והרי מצינו שאמר הכתוב "מאן

כתובות [לט א], ומסתבר שאף מרשות האדון אין האמה יוצאת אלא בימי הבגרות. ומנין שהבת יוצאת מרשות אביה בבגרותה? כתב רש"י בכתובות שם, שזהו מפני שלא מצאנו שהתורה זיכתה לאב אלא מכר בקטנות, ושאר שבת, כגון קנסה ומעשה ידיה, בקטנות ובנערות בלבד, כמבואר בכתובות מו ב. אבל בבגרות, לא מצאנו שהתורה זיכתה לאב דבר. וכך יש לפרש גם את דברי רש"י כאן ד"ה בגרות שמוציאה.

אבל התוספות לעיל [ג ב ד"ה וכן] כתבו, שלומדים זאת מהפרת נדרים, כשם שבגרות מוציאה מרשות האב להפרת נדרים [שנאמר "בנעוריה בית אביה"], כך גם לשאר דברים היא יוצאת בבגרות. [ועיין תוס' כתובות לט ב ד"ה הואיל].

ולפי דברי תוספות יש לפרש שהיה נראה לבאר את הפסוק "ויצאה חנם" בסימני בגרות, כשם שהיא יוצאת מרשות האב בבגרות לענין הפרת נדרים.

58. סימני נערות מבוארים במסכת נדה מז א [ע"ש ובפוסקים].

לעבודה בשוה פרוטה בזמן שנשאר לה לעבוד. אבל רבי יוסי ברבי יהודה סובר, שמעות הראשונות לאו לקידושין ניתנו. ולכן צריך שתהא שהות ביום כדי לעשות עמו שוה פרוטה, והרי היא מתקדשת באותו שוה פרוטה.

ודעת רב נחמן בר יצחק היא, שאף רבי יוסי ברבי יהודה מודה שמעות הראשונות לקידושין ניתנו, אלא שיש גזירת הכתוב שצריך שתהא שהות ביום לעבודה בשוה פרוטה [להלן יט א].

56. משהביאה סימני בגרות. וסימנים אלו מפורשים במשנה נדה מז א. [ועיין גמרא רש"י וראשונים שם].

בין הבאת סימני הנערות להבאת סימני הבגרות יש ששה חדשים. כתובות לט א. [עיין שם בגמרא ובפוסקים].

57. מדוע מסתבר לפרש את הפסוק שהיא יוצאת בבגרות?

נראה, שטעם הדבר הוא, מפני שלא התפרש בתורה בפירוש מתי היא יוצאת. ומצאנו שהבת יוצאת מרשות אביה בבגרותה [שמכאן ואילך אינו זכאי במעשה ידיה וקנסה] כמבואר במסכת

יבמי", בלא האות י', ושמשמעות הלשון היא "אין יבמי רוצה" –

מכאן למדו חכמים, שהכתוב בא לומר: **אין כסף לאדון זה בלבד.**

אבל יש כסף לאדון אחר שהנערה יוצאת מרשותו.

ומאן ניהו, ומי הוא אותו אדון אחר? – זה **האב.**

והגמרא מביאה עתה מקור לדברי רבינא שדורשים את האות י' שבמילה "אין" בפני עצמה, מפני שהיה ראוי לכתוב לומר "אן" בלא האות י':

וממאי דדרשינן הכי? מנין לנו שאכן דורשים את יתור האות י' שבמילה "אין"?

דתניא בברייתא כיוצא בזה לגבי דין אכילת תרומה:

בת כהן אוכלת בתרומה. אבל אם היא נשאת לישראל, הרי היא אסורה לאכול בתרומה.⁽⁵⁹⁾

ונאמר בענין זה [ויקרא כב יג]:

"ובת כהן כי תהיה אלמנה וגרושה [שבעלה הישראלי מת או גירשה], וזרע אין לה, ושבה אל בית אביה כנעוריה, מלחם אביה [מן התרומה שמקבל אביה הכהן] תאכל".

ומוכח מהכתוב הזה, שבת כהן אשר יש לה זרע מישראל, אסורה לאכול תרומה אפילו לאחר מות בעלה.

ושנינו בברייתא על הפסוק הזה:

"זרע אין לה" –

אין לי ללמוד מדברי הכתוב הזה, **אלא** רק שזרעה מישראל מונע את בת הכהן מן התרומה.

אבל אם מת בנה מישראל, אך השאיר אחריו בן, שהוא זרע זרעה מישראל – **מנין** שאף הוא מונע אותה מלאכול בתרומה?

תלמוד לומר, לכך נאמר "זרע אין לה" בכתיב מלא [ולא נאמר "אן"]. ודרשו מכך חכמים את הכתוב כאילו נאמר "זרע עיין לה".

כלומר, אף אם מת בנה מישראל, עיין ובדוק אחריו, שאם הוא השאיר אחריו זרע, עדיין אמו הכהנת אסורה לאכול תרומה.

וכיוצא בזה יש לנו לדון:

אין לי מקור לכך שזרע ישראל מונע את בת כהן מן התרומה, **אלא** כשאותו זרע הוא זרע כשר.

זרע פסול, כגון ממזר,⁽⁶⁰⁾ מניין לנו שאף הוא

יד" וכו'].

59. רמב"ם תרומות ו ז על פי הכתוב ויקרא כב יב.

60. מדוע הייתי אומר שממזר שונה מזרע כשר [ואינו פוסל את אמו מלאכול בתרומה]? עיין

[ונראה שמסתבר להעמיד את הכתוב "אין כסף" בימי נערו, מפני שהכתוב ריבה יציאה שהיא לפני קידושין. ומסתבר שאלו ימי הנערו, שאז הנערה היא בת דעת ויש לה "יד" כמבואר בלשון הגמרא לעיל ג ב: "אבל נערה דאית לה

מונע את אמו [בת הכהן] מלאכול בתרומה? (61)

תלמוד לומר: "זרע אין לה" בכתוב מלא [ולא נאמר "אין"], ודרשו חכמים את הכתוב כאילו נאמר "זרע עיין לה" — חפש ובדוק אחר כל זרע שהוא, ואפילו ממזר בכלל. (62)

ומקשינן על הברייתא: איך אפשר ללמוד מהכתוב "זרע אין לו" שאף זרע ממזר מונע את אמו מלאכול בתרומה?

והא אפיקתיה, והרי כבר דרשת את הפסוק לרבות זרע זרעה!

ומתצינן: זרע זרעה — לא איצטריך קרא!

אין צורך בפסוק על מנת לרבות את זרע זרעה כדי לפסלה מאכילת תרומה. היות דבני בנים — הרי הן כבנים, וכפי שהגמרא דורשת במסכת יבמות [סב ב] מן המקרא.

ולפיכך, בי איצטריך קרא, כל אשר הוצרך הכתוב, הוא ללמד שאף זרע פסול מונע את בת הכהן מלאכול בתרומה. (63)

על כל פנים, למדנו מדברי הברייתא שדורשים שהאות י' במילה "אין" מיותרת, וחכמים דורשים אותה בפני עצמה. ולכן, אף רב דרש את האות י' שבפסוק "אין כסף" ללמד שהנערה מתקדשת בכסף, והכסף שייך לאביה.

והוינן בה: ותנא גופיה — מנליה דדריש הכי?!?

התנא עצמו שדרש "זרע אין לה" — עיין לה, מנין הוא למד שהאות י' שבמילה "אין" היא מיותרת, ואפשר ללמוד מהיתור שלה דרשה?

אמרי, אמרו חכמים לבאר:

הרי כתיב [במדבר כב] "מאן בלעם הלך עמנו".

והמילה "מאן" משמעותה "אין", שאין בדעתו של בלעם ללכת עמנו.

וכמו כן כתיב [דברים כה] "מאן יבמי להקים לאחיו שם בישראל". וגם כאן

זרעה פוסל מלאכול בתרומה, כמבואר בגמרא לעיל.

[ובשיעורי רבי שמואל הקשה בשם הג"ר אלחנן: מדוע לא תירצו תוספות שמדובר בהתעברה באמבטי בלא ביאה? עיין שם].

62. על פי רש"י יבמות כב ב, עיין שם במסורת הש"ס.

63. אף על פי שזרע זרעה נלמד מפסוק אחר, בכל זאת הברייתא מוכיחה זאת מ"אין לו", מפני שלא יתכן למעט זרע פסול בזרעה ממש אלא בזרע זרעה [כנ"ל הערה 61 בשם תוספות],

מהרש"ל שהתקשה בדבר [ע"ש].

והרשב"א [ד"ה כי אצטריך] כתב, שהמילה "זרע" משמעותה זרע שמתייחס אחריו. וכיוצא בזה כתב הריטב"א, וכיון ש"זרע" משמע זרע כשר [ד"ה והא אפיקתיה בסוף הדיבור].

61. אשה שנבעלה לפסול לה נפסלת מלאכול בתרומה [רמב"ם תרומות ו ז], ואם כן קשה: היאך הייתי יכול לומר שממזר אינו פוסל את אמו? הרי אין ממזר אלא אם כן אמו נבעלה לפסול לה, וכבר היא נפסלה מן התרומה על ידי הביאה [אפילו אילו לא היה נולד לה בן]! תירצו תוספות: מדובר בזרע זרעה, שאף זרע

משמעות המילה "מאן", היא "אין", שאין בדעתו של יבמי להקים לאחיו שם בישראל.

דלא כתיב בהו, בפסוקים הללו אות יו"ד במילה "מאן", וכאילו אמר הכתוב "אין" בלי להשתמש באות יו"ד.

ומוכח שלשון הכתוב "אין", יכולה להאמר "אן", בלא יו"ד.

ואילו הכא [בפסוקים "אין כסף", וכן "זרע אין לו"] כתיב ביה אות יו"ד.

ומדוע הוסיף הכתוב כאן אות יו"ד?

אלא, שמע מינה, לדרשא הוא דאתא. למד מכאן שהאות יו"ד באה ללמדנו דרשה.

לסיכום: למסקנת הגמרא, האות יו"ד שבכתוב "אין כסף" היא המלמדת שהנערה מתקדשת בכסף, הניתן לאביה.

ובמהלך הסוגיא הובאו דברי רב הונא אמר רב: מנין שמעשה הבת לאב? שנאמר [שמות כא]: "וכי ימכור איש את בתו לאמה". כשם שמעשה האמה לאדון, כך מעשה הבת לאב.

ועתה הגמרא מבררת מדוע הוצרך הכתוב ללמד שמעשה הבת וקידושיה שייכים לאב, ואין לומדים זה מזה:

ומפרשין: ואיצטריך, הכתוב הוצרך

למכתב שכסף קידושיה שייך לאביה.

ואף איצטריך למכתב ששכר מעשה ידיה שייך לאביה.

משום דאי כתב רחמנא רק שכסף קידושיה שייך לאביה, הוה אמינא, הייתי אומר שרק את כסף קידושי הבת הכתוב זיכה לאב, משום דלא טרחא בהו [שאותו כסף לא מגיע לבת כיון שלא טרחה בו].

אבל שכר מעשה ידיה, דקא טרחא בהו, אימא דידה הוה. מעשה ידיה שהיא טורחת בהם, הייתי אומר שהשכר שלה.

לפיכך הוצרך הכתוב להשמיענו שמעשה ידיה שייכים לאביה.

ואי אשמעינן, אילו השמיענו הכתוב רק שמעשה ידיה שייכים לאביה, הייתי אומר שטעם הכתוב שזיכה אותם לאב, הוא משום דקא מיתזנא מיניה, שהבת ניזונת מממון אביה, ודעת האב הזן את בתו לכסות את הוצאותיו על ידי שיזכה בשכר מעשה ידיה, שזהו ממון שכיח.⁽⁶⁴⁾

אבל, זכות ממון קידושיה, דמעלמא קאתי לה, שמזדמנים לה באופן חד פעמי, אין דעתו של האב עליהם, ואימא דידה הוה, הייתי אומר שהם שלה.⁽⁶⁵⁾

וממילא מובן שזרע זרעה הוא כזרעה. עצמות יוסף.

64. קשה: הרי בכוחו של האב שלא לזון את בתו. וכשאינו זן את בתו, אזי היא מתפרנסת ממעשה ידיה, והיתרה שייכת לאב [כמבואר בכתובות מג א], ומכאן מוכח שאין מעשה ידי הבת באים עבור מזונותיה [שהרי גם כשאינה

ניזונת משלו, מעשה ידיה שלו]!

וותרצו התוספות [בגיטין מז ב]: אמנם אין האב חייב לזון את בתו, אך בדרך כלל האב רגיל לזון את בתו, ולכן התורה זיכתה אותו במעשה ידיה. [ועיין רמב"ן וריטב"א].

65. כך פירש רש"י. והרשב"א תמה על פירוש זה, שאין משמעות לשון הגמרא לכך.

לפיכך **צריכא**, הוצרך הכתוב לומר בין בקידושין ובין במעשה ידי הבת שהם שייכים לאב.

ובמהלך הסוגיא הובאו דברי הברייתא: "ויצאה חנם" – אלו ימי בגרות. "אין כסף" – אלו ימי נערות [ומכאן שהאמה יוצאת בסימני נערות].

גופא, עתה באה הגמרא לדון בגוף דברי הברייתא, ששנינו בה "ויצאה חנם", **אלו ימי בגרות**, "אין כסף", **אלו ימי נערות**.

והוינן בה:

ולכתוב [יכתוב] **רחמנא** שהאמה יוצאת בימי הנערות בלבד.

וכיון שהיא יצאה מן האדון כבר בימי הנערות, הרי **לא בעי**, אין צורך להוציאה מרשותו שנית בימי **הבגרות**!

אמר רבה תירוצ: אילו היה נאמר בתורה בפירוש שהאמה יוצאת בימי הנערות, אכן לא היה צורך לומר שהיא יוצאת בימי הבגרות.

אבל מאחר שלא נאמר בפירוש שהאמה

יוצאת בימי הנערות [אלא שאנו למדים זאת מתוך שאין לנו דבר אחר לתלות בו את יציאת האמה], לפיכך הוצרך הכתוב לכתוב מקרא יתר.

ובא הכתוב הזה, "ויצאה חנם", **ולמד על זה**, על הכתוב "אין כסף", שהיציאה היא בימי הנערות.

שהרי אילו נאמר רק "ויצאה אין כסף", הייתי אומר שהיציאה היא בזמן הבגרות. אבל כיון שכבר נאמר "ויצאה חנם" [שאלו ימי הבגרות], בהכרח, ש"אין כסף" בא ללמד שהיציאה היא כבר מזמן הנערות.

ורבה מוכיח את דבריו, שהתורה כותבת מקרא מיותר כדי ללמד על חברו (66) –

מידי דהוה אתושב ושכיר. כשם שמצאנו כיוצא בזה לענין "תושב" ו"שכיר" האמורים בתורה בענין אכילת תרומה –

נאמר בספר ויקרא [כב ו]: "תושב כהן ושכיר – לא יאכל קדש". דהיינו תרומה. (67)

ומבואר בברייתא מי הם "תושב" ו"שכיר" המוזכרים כאן:

ופירש הרשב"א: מעשה ידיה באים מכח המזונות שהיא אוכלת, וככל שהיא אוכלת יותר, הרי היא בריאה יותר ויכולה לעשות יותר. ולכן, מאחר שהאב זן אותה, מעשה ידיה שלו. אבל קידושין באים מעלמא, ואינם מושפעים ממזונותיה.

66. הטעם שרבה הוצרך להביא הוכחה על כך, כנראה זה מפני שיש להקשות: מדוע הפסוק טרח והאריך בדרך של "בא זה ולימד על זה",

ולא אמר מפורש "ויצאה בנערות"? הלכך, רבה מוכיח שמצאנו ברייתא שדורשת את הכתובים בדרך זו. והברייתא לא מתחשבת בקושיא הזאת. ומכאן מוכח שאין מתחשבים בקושיא זו. וכן נראה מפירוש רש"י בהמשך הגמרא בסוף ד"ה דכי נמי.

67. סנהדרין פג א.

דתניא: "תושב כהן" שאמר הכתוב שאינו אוכל בתרומה — זה עבד עברי נרצע, הקנוי לרבו הכהן קנין עולם, עד היובל. והשמיענו הכתוב, שאף על פי שעבד כנעני של כהן אוכל בתרומה, (68) עבד עברי הנרצע לאדונו הכהן אינו אוכל בתרומה, היות ואינו קנוי לאדון קנין הגוף, שמתירו לאכול בתרומה, כעבד כנעני.

"שכיר" — זה עבד עברי הקנוי לרבו הכהן קנין שש שנים, שעדיין לא עברו שש שנים מקנייתו [והוא עומד לצאת מרשות רבו כעבור שש שנים].

ודנה הברייתא:

הרי יש לשאול: מדוע שלא יאמר הכתוב אלא "תושב" [עבד עברי נרצע] בלבד, שאינו אוכל בתרומה מחמת אדונו הכהן, ולא יאמר הכתוב שגם שכיר [הקנוי לכהן לשש שנים] אינו אוכל בתרומה.

ואני אומר זאת מדעתי, גם בלי גילוי הכתוב:

הואיל ואמרה תורה שעבד נרצע הקנוי קנין עולם אינו אוכל בתרומה —

קנוי קנין שש שנים, לא כל שכן שאינו אוכל?!

שהרי אם תאמר שאפילו עבד עברי נרצע, הקנוי קנין עולם, אין גופו קנוי, ואינו אוכל בתרומה, קל וחומר שעבד עברי הקנוי לשש שנים בלבד אין גופו קנוי לאדונו הכהן, ואינו אוכל בתרומה!

ויש לתרץ: אילו היה הכתוב אומר כן [שהיה מזכיר רק תושב ולא שכיר], הייתי אומר כי "תושב" — זה עבד הקנוי קנין שש שנים. ורק הוא, שאין גופו קנוי, אינו אוכל בתרומה.

אבל, הנרצע שהוא קנוי קנין עולם, אף גופו קנוי לכהן, ולכן הוא כן אוכל בתרומה, כדרך שעבד כנעני אוכל.

לכן אמרה התורה "תושב ושכיר".

ובא "שכיר", שהוא עבד הקנוי לשש שנים, ולימד על "תושב", שהוא אינו עבד הקנוי לשש שנים [כי הקנוי לשש הוא ה"שכיר" שכבר הוזכר בפסוק], אלא הוא עבד עברי נרצע, שאף על פי שהוא קנוי קנין עולם, בכל זאת הוא אינו אוכל בתרומה.

עד כאן דברי הברייתא.

ומדברי הברייתא, הוכיח רבה, שהתורה כותבת מקרא מיותר כדי ללמד על חברו. שנכתב "שכיר" רק כדי לגלות מהו "תושב".

ומעתה יש לפרש אף את הפסוק "ויצאה חנם אין כסף" בדרך זו, ש"חנם" מלמד על "אין כסף", שמדובר בימי נערו.

אמר ליה אביי לרבה, יש לדחות את ראייתך, ולומר שאין לדרוש את הפסוק בדרך של "בא זה, ולימד על זה":

שהרי מי דמוי, וכי הלימוד של הברייתא דומה לדבריך [בענין הפסוק "ויצאה חנם אין כסף"]? (69)

68. שנאמר בענין תרומה [ויקרא כב יא]: "וכהן כי יקנה נפש קנין כספו הוא יאכל בו".

69. אביי בא לדחות את דברי רבה: כי הוקשה לרבה: מדוע התורה לא אמרה

הרי **התב**, "תושב" ו"שכיר" – **תרי גופי נינהו**. שני אנשים חלוקים הם, ושניהם אסורים לאכול בתרומה. ולכן אין קושי בדבר לומר שבא זה ולימד על זה.

דכי נמי, שהרי גם אילו **כתב רחמנא** בפירוש "תושב נרצע לא יאכל תרומה", ואז הייתי יודע בקל וחומר ששכיר הנמכר לשש לא יאכל, ובכל זאת, אילו הדר **כתב רחמנא אידך**, אילו היה הכתוב חוזר ואומר שגם שכיר הנמכר לשש לא יאכל, לא היה קשה לנו מדוע הוצרך הכתוב לחזור ולומר ששכיר אינו אוכל בתרומה, על אף שהוא דבר הנלמד מעצמו בקל וחומר –

כי הוה דין "שכיר" שאינו אוכל בתרומה, **מילתא דאתיא בקל וחומר**, היה השכיר דבר הנלמד בקל וחומר מהנרצע.

ומילתא דאתיא [דבר הנלמד] **בקל וחומר** – **טרח וכתב לה קרא בפירוש**.

ולפיכך, עכשיו שנאמר "תושב ושכיר", ולא פירש הכתוב מי הם, יש לומר, שבא זה ולימד על זה.⁽⁷⁰⁾

אלא הכא, באמה העבריה הרי – **חד גופא הוא!**

הפסוק "ויצאה חנם אין כסף", מדבר בגוף אחד, באמה העבריה, והרי **כי נפקא לה בנערות** – **בגרות, מאי בעיא גביה?!?**

מאחר שהאמה יוצאת מן האדון בנערות, אם כן, כיצד יתכן שתהא האמה אצל האדון בזמן הבגרות?! [שהרי לא יתכן שהיא תצא מרשותו בבגרות, מאחר שהיא כבר איננה אמה].

ולכן, היה ראוי לכתוב בפסוק בפירוש "ויצאה בימי נערות", ואז לא היה הכתוב צריך לרבות את ימי הבגרות, שאינה יוצאת בהם כלל!⁽⁷¹⁾

בפירוש "ויצאה בימי נערות"? [וכנ"ל בהערה 66]. ורבה הוכיח מהברייתא שאין מתחשבים בקושיא זו, ודורשים את הפסוק בדרך של "בא זה ולימד על זה".

ואביי דוחה את הראיה, וסובר שאין דורשים את הכתוב בדרך של "בא זה ולימד על זה" בכל מקום שיש להקשות מדוע לא נאמר בתורה בפירוש כך.

ובענין "שכיר ותושב" אין להקשות מדוע התורה לא כתבה כך בפירוש, וכפי שיתבאר בגמרא מיד. ומטעם זה הברייתא דרשה את "שכיר ותושב" בדרך של "בא זה ולימד על זה".

70. כלומר, בכך שהכתוב דיבר בדרך של "בא זה ולימד על זה", אין הדבר גורם להאריך יותר

מאילו היה נאמר בפירוש "קנוי קנין שש לא יאכל בו", מפני שגם אילו נאמר בפירוש קנין שש, בכל זאת התורה היתה טורחת וכותבת אף את הנרצע. נמצא שהכתוב לא האריך בכך שדיבר בדרך של "בא זה ולימד על זה".

71. תמצית טענת אביי: אי אפשר לדרוש את הכתוב בדרך של "בא זה ולימד על זה" במקום שאין הדבר אמת.

ולכן, בענין "ויצאה חנם אין כסף", אי אפשר לדרוש את הכתוב בדרך של "בא זה ולימד על זה", מאחר שהיה ראוי לכתוב בפירוש "ויצאה בימי נערות", כיון שאין בכלל יציאה בבגרות.

מה שאין כן בענין "שכיר ותושב", אפשר לדרוש את הכתוב בדרך של "בא זה ולימד על זה", הואיל הדין אמת בשניהם, כי גם אילו היה

ומטעם זה אביי חולק על תירוצו של רבה. וחוזרת הקושיא דלעיל: מאחר שהאמה כבר יצאה בנערות, מדוע אמר הכתוב שהיא יוצאת בבגרות?

אלא, אמר אביי, תירוץ אחר:

לא נצרכה, לא הוצרכה המילה "חינם", המרבה את היציאה בימי הבגרות, אלא לבגר דאילונית. (72) לומר, שהאילונית אשר היא אינה מביאה לעולם סימני נערות, הרי היא יוצאת בסימני בגרות.

ואילו לא הזכיר הכתוב אלא את ימי הנערות, אזי סלקא דעתך אמינא, שרק בנערות תיפוק, ואילו בבגרות לא תיפוק! היה עולה על דעתך לומר שהאמה יוצאת בסימני נערות בלבד, ולא בסימני בגרות, ולכן לא תצא האילונית בסימני בגרות.

לכן, קא משמע לן, השמיענו הכתוב שהבגרות מוציאה את האילונית מרשות האדון. (73)

אך מר בר רב אשי דוחה את תירוצו של אביי:

מכח הסימנים הללו לבדם, אלא אם כן לא הביאה שתי שערות עד שתהיה בת עשרים [לא בת עשרים ממש, אלא קרוב לעשרים. עיין רמב"ם וראב"ד אישות ב ד, וטוש"ע אבן העזר קנה יב].

לפני שניכר על האשה שהיא איילונית, הרי היא קטנה, שהרי עדיין לא הביאה שתי שערות. ומשעה שניכר בה שהיא איילונית, מיד היא נעשית בוגרת. ואין בה ימי נערות כלל [רמב"ם אישות ב ג על פי יבמות פ א].

[ונחלקו אמוראים בגמרא ביבמות שם, באשה שהביאה סימני איילונית, האם היא נעשית גדולה רק מכאן ולהבא, או גם למפרע, דהיינו שהתברר עתה שמגיל י"ב ויום אחד היא היתה גדולה [רמ"א אהע"ז קנה יב] או מגיל י"ב ומחצה. [רמב"ן רשב"א וריטב"א בסוגייתנו]. והרמ"א פסק [שם] שנעשית גדולה למפרע מגיל י"ב ויום אחד].

73. בהערה הקודמת התבאר שאין האילונית ניכרת אלא מגיל עשרים והלאה. ואם כן בהכרח מדובר כאן באמה שנמכרה בתוך שש שנים לפני גיל עשרים, כגון כשהיתה בת שש עשרה, ועדיין היא קטנה, מפני שלא הביאה שתי שערות.

נאמר בפירוש "קנוי לשש", בכל זאת התורה היתה טורחת וכותבת גם את הקנוי קנין עולם [כי "מילתא דאתיא בקל וחומר טרח וכתב לה קרא"].

ונמצא, שלדעת אביי אין לדרוש את הפסוק "ויצאה חנם אין כסף" בדרך של "בא זה ולימד על זה". ולכן, חוזרת קושיית הגמרא לעיל: מאחר שנאמר בתורה "נערות", מדוע נאמרה גם בגרות?

72. אשה שאינה ראויה ללדת מטבע ברייתה, ונקראת כך על שם שהיא כאיל זכר [שאינה יולדת]. כתובות יא א.

האיילונית אינה מביאה שתי שערות, שהם סימני נערות.

אשה שעברו רוב שנותיה [שהם 35 שנה ויום אחד] ולא הביאה סימני נערות, בידוע שהיא איילונית [רמב"ם אישות ב ג. על פי הגמרא במסכת נדה מז ב ועוד. ועיין בית יוסף חו"מ רלה].

גם לפני שעברו רוב שנותיה, אפשר לדעת שהיא אילונית על ידי ארבעה סימנים [עיין יבמות פ ב, ורמב"ם שם].

ומכל מקום, אין האשה נחשבת לאילונית

מתקיף לה מר בר רב אשי: וכי היה אפשר לחשוב שאין האילונית יוצאת בבגרות עד שהוצרך הכתוב לומר זאת?!

וכי דבר זה, שהאילונית תצא בסימני בגרות, לאו קל וחומר הוא?

ומה סימנין, שאין מוציאים מרשות האב [שהרי מעשה ידי הנערה ממשיך להיות שייך לאביה גם משהביאה סימני נערות, כמבואר בגמרא לעיל], ובכל זאת הם מוציאים מרשות האדון.

בגרות, שמוציאה מרשות האב, וכי אינו דין שמוציאה מרשות אדון?!

ואילו היה נאמר בתורה שהאמה יוצאת בנערות, הייתי מבין מעצמי שאף בבגרות היא יוצאת [מקל וחומר], ולמה הוצרך הכתוב להזכיר את היציאה בימי הבגרות?⁽⁷⁴⁾

אלא, אמר מר בר רב אשי תירוץ אחר:

המילה "חנם", המרבה את ימי הבגרות, לא נצרכה אלא לעיקר זבינא דאילונית. ללמד על עצם מכירת האיילונית, ולומר שאדם יכול למכור את בתו האילונית לאמה, כשהיא קטנה.

שאילו לא נאמר בתורה שהבגרות מוציאה מרשות האדון, סלקא דעתך אמינא, אזי היה עולה בדעתך לומר כך:

רק קטנה, דאתיא, המביאה סימני נערות – הוי זבינא. מכירתה לאמה היא מכירה, היות ואפשר לקיים בה דין יציאה בסימני נערות.

אבל איילונית, דלא אתיא, שאינה מביאה סימני נערות – לא הוי זבינא. אין מכירתה מכירה, מפני שאי אפשר לקיים בה דין יציאה בסימני נערות שהזכרה בתורה.^{(75), (76)}

קא משמע לך, לפיכך השמיענו הכתוב ד-ב "ויצאה חנם", שיוצאת האיילונית בסימני

75. בפשטות היינו מפני שלא מצאנו שהתורה חידשה לאב כח למכור את בתו. אלא במקום שאפשר לקיים בו את כל דיני אמה העבירה האמורים בתורה. והריטב"א [ד"ה אלא אמר אביי בתוך הדברים] הוסיף טעם לדבר: מפני שלא התחדש לאב כח למכור את בתו, אלא כשיכולה לצאת בנערותה, אבל אילונית שאינה יכולה לצאת בסימני נערות, ומכירתה נמשכת זמן רב, אין מכירתה מכירה. [ועיין בית לחם יהודה].

74. להלן הגמרא מקשה: הרי אמרנו לעיל: "מילתא דאתיא בקל וחומר טרח וכתב לה קרא" [דבר שאפשר ללמוד אותו מקל וחומר, בכל זאת התורה טורחת וכותבת אותו בפירושו]!

והפסוק מלמד שהיא יוצאת לפני שעברו עליה שש שנים, כשנעשתה בת עשרים. הראשונים בשם הראב"ד. והקשה הראב"ד: הרי יש אמורא שסובר שמהביאה סימני אילונית היא נעשית גדולה למפרע, ואם כן אין מכירתה מכירה. [ראה לעיל בהערה הקודמת]!

ותירץ: אינה נעשית גדולה למפרע ממש, אלא רק משעה שהביאה אחד מארבעה סימני אילונית. ועיי"ש.

76. הקשו תוספות: הרי אין אפשרות לדעת שהאשה אילונית אלא משהגיעה לגיל 20 או 35 [כנ"ל הערה 72], שאז היא נעשית בוגרת, ואם כן איך הייתי יכול לומר שמכירת האיילונית